

צפיפות האסירים כבר לא מטרידה את שופטי העליון

בועז סנג'רו*

החלטת בג"ץ חדשה ומצערת מחזירה את הגלגל לאחור ומקבעת את תנאי הכליאה המחפירים בישראל לחמש שנים לפחות. באמנות בינלאומיות שטח המחיה המזערי לאסיר הוא 6.5 מ"ר והממוצע באירופה הוא 9 מ"ר. בישראל הממוצע הוא כ-3 מ"ר שחושבו בהתחכמות, כך שהם כוללים את החלק היחסי בשירותים ובמקלחת. בתאים רבים אין לכלואים מקום לרדת מהמיטות גם ביום. למרבה הבושה, בחלק ממתקני הכליאה ניצבת המקלחת מעל שירותי כריעה, כך שאסיר נאלץ להתקלח במקום שבו חברו עשה את צרכיו. התנאים התברואתיים גרועים, לרבות פשפשים, אין מיזוג או אוורור ויש מחנק. הצפיפות גורמת למריבות ולתחלואה פיזית ונפשית. פירוט מופיע בדוחות הסניגוריה הציבורית.

ב-2017 קיבל בג"ץ עתירת ארגוני זכויות אדם והורה לרשויות להגיע תוך תשעה חודשים לשלושה מ"ר לאסיר ותוך שנה וחצי לארבעה מ"ר נטו. הרשויות מפרות את ההחלטה כחמש שנים. הן קיבלו ארכה ב-2018, וב-2021 החליטו שופטי בג"ץ על ארכה אחרונה עד סוף 2022, וקבעו: "ככל שהמשיבים [שרי ביטחון הפנים והמשפטים ונציב בתי הסוהר] לא יצליחו לעמוד ביעדי הבינוי... עליהם להיערך מבעוד מועד... באמצעים אחרים." כלומר: לכלוא פחות. הרשויות המשיכו בהפרה והעזו לבקש ארכה של חמש שנים נוספות. החלטתו החדשה והמאכזבת של בג"ץ לקבל את הבקשה דוחה את שיפור המצב עד סוף 2027.

כיצד צריך היה לקיים את החלטת בג"ץ מ-2015? הדרך האווילית היא בניית מתקני כליאה נוספים. הדרך העדיפה, המקובלת בעולם, היא צמצום הכליאה. דוח האקדמיה הלאומית האמריקנית למדעים מ-2014 הוכיח את כישלון מדיניות הכליאה. האמריקנים הכריזו "מלחמה בפשיעה" והכפילו את מספר האסירים עשרת מונים, מכמאתיים אלף בשנות השבעים לכשני מיליונים כיום. חייהם של אסירים רבים ובני משפחותיהם נהרסו, קהילות של שחורים והיספנים התמוטטו, הכליאה עלתה מיליארדי דולרים והפשיעה לא פחתה. הדוח ממליץ לצמצם דראסטית את הכליאה ולהפנות את המשאבים לתוכניות רווחה, שלהן סיכויים טובים לצמצום הפשיעה. דוח האקדמיה הבריטית מ-2014 הגיע לממצאים ולמסקנות דומים; כמו גם דוח וועדת דורנר מ-2015 בישראל. הוועדה עמדה על עלות המאסר – למעלה מעשרת אלפים שקלים בחודש הוצאות שוטפות, בעיקר שכר הסוהרים, מלבד העלויות העצומות של הקמת מתקני כליאה.

* פרופ' בועז סנג'רו הוא ראש המכון לבטיחות במשפט הפלילי, מייסד האתר "ביקורת מערכת המשפט הפלילי" ומלמד במכללות האקדמיות גליל מערבי וספיר.

השופט יצחק עמית, שכתב את ההחלטה החדשה, כנראה לא התרשם מהמגמה העולמית: "דומה כי הפתרון העיקרי הראוי הוא בתחום הבינוי". האומנם? המחקרים מלמדים שהמאסר לא משקם, מגביר נטיות אנטי-חברתיות, הופך אזרחים נורמטיביים לעבריינים ו"עבריינים זוטרים" ל"עבריינים בכירים". בישראל כ-15,000 אסירים, שרובם אינם רוצחים ואינם אנסים ואינם שודדים ואפילו אינם אלימים. אלפים כלואים בשל עבירות רכוש. דרוש שינוי מדיניות ומעבר לעונשים מתונים לעבירות רכוש ללא אלימות. את הממון שייחסך – השופט עמית סוקר החלטות ממשלה להקצאת קרוב למיליארד שקלים לבינוי בשנים הקרובות – ניתן להפנות לרווחה שמצמצמת פשיעה. השופט חולק שבחים לרשויות על מאמצייהן לשיפור, כשהוא עצמו מצטט מהחלטת בג"ץ מ-2015: "המציאות המורכבת של תקצוב ולוגיסטיקה הובילה לכך שכבר שנים נעשים מאמצים, נהגות תכניות... ופתרון ראוי בשטח, אין".

למעשה, השופט עמית מזכיר פתרון הכרחי מרכזי, אך שומט אותו מידיו: "כ-43% מכלל הכלואים הם עצירים, רובם עד לתום ההליכים, נתון מעורר מחשבה". אם יש מחשבה – תופע מייד! שופטים יקרים, בדיכם הדבר. אתם מאשרים מעצרים רבים, תוך רמיסת חזקת החפות. אם המעצרים ייוחדו למסוכנים המעטים, ניתן יהיה לשחרר אלפים מבלי לסכן את הציבור. אם יצומצם גם מספר המאסרים ומשכם, בעיית הצפיפות תיפתר מאליה, ממון רב ייחסך, וניתן יהיה להפנותו לרווחה. אך כנגד פתרונות מומלצים אלה נראה שניצבת קוממיות תאוות הכליאה.